

JOŽE HORVAT

Poskus z ravnino. Dež.

Osmega julija 2000 je bilo vreme vso pot od Ljubljane proti Panoniji vroče, čeprav oblačno. Šele ko sva s fiesto nekaj pred deseto dopoldne pri Gornji Radgoni prečkala most čez Muro in se izvila Petanjcem, se je na skrajnem vzhodnem kotu neba zarisal kos modrine, ki se je večal, kolikor dalj sem vozil v njegovo smer in se bližal Gomlam, središču jugovzhodne prekmurske ravnice. Tu je, vtem ko sem se bližal vasi, bilo jasnega že pol neba in vročina je pritiskala z izjemno močjo, ki je, kot sem opazil na poti od Mure do Gomel, dodobra ožgala vse, kar so nosila nešteta polja, senožeti, ravninski gozdiči, sadovnjaki med hišami, vrtovi. Menda že več kot mesec dni ni deževalo; ko sem vozil po deželni cesti, sem videl, kako se je po strniščih dvigal prah za traktorji, s katerimi so kmetje odvažali bale slame, ki so po žetvi ostale za kombajni. In na vse neskončno travje in ščavje ob cestah in na osredkih med njivami kot da je legal rjavkast prah, ki se je jemal od kdo ve kod – pa seveda ni bil prah, kvečjemu njegova barva, no, tudi to ne, temveč nekaj, kar se je na prvi pogled zdelo nekaj abstraktnega, recimo prah sežganega zraka ali vetra, ki se je nevidno posedal na zemljo ... Toda smešno, saj sploh ni šlo za to: temveč preprosto za dolgotrajno vročino in sušo, zaradi katerih je rastlinje venelo in se sušilo. Kot da si zaradi muke v sebi nisem upal priznati tega grozljivega dejstva, sem iskal prisprodebe, s katerimi bi sicer priznal resničen videz ravnine, a ne tudi velikanske zelene smrti na njej. Nikakor mi ni šla v predstavo o za ta čas večno živi vegetaciji pokrajine.

Pred hišo v Gomlah so stali domači; snidenje nam je bilo zelo všeč, na moje vprašanje pa, kaj počnejo, so se izmikali – malo podobno, kot sem se malo prej sam pred sabo: "V strahu pred dežjem smo odvažali bale z njiv." Videl sem, kako so pretiravali z nevarnostjo, da bi jih utegnil presenetiti hud naliv, kot da bi ga ravno z njo hoteli izzvati in priklicati. Neznosno je čakanje na dež, ko vidiš veliko stisko zemlje, pomoč pa se ti ne ponudi ob še tako razumnih

sklepanjih in napovedih. Tedaj se človeku zdi, da je rešitev drugje, nekje onstran pameti, normale in običajev, v zagovorih in zarotitvah, ki naj bi nenadoma postavili na glavo naravne zakone in bi se prah spremenil v vlago, suhi veter pa v dež. A kolikor se spomnim, je bilo predlani še huje; tedaj so na posušeni travi umirala tudi že velika drevesa, živali pa so se hladile tako, da so iz odprtih gobcev plale sapo iz pljuč. Tudi nam ni bilo dosti boljše, med mirovanjem se nam je na koži nabiral znoj, ki ga je iz tkiv v notranjosti gnala visoka temperatura. Vročina je bila strahotna ves dan in je puhtela pozno v večere in globoko v noč tedne in tedne.

Ko zdaj kot tolažbo omenjam to okoliščino, se vsi nasmehnemo; vsem je dobro znana. Vemo: v resnici tudi tokrat ni obeta za spremembo – kljub belkastim meglicam, ki so se začele plesti pod nebom; tako so se menda poskušale večkrat na dan, tudi že včeraj in dneve pred včerajšnjim dnem. A do novega jutra se bo veliki svod gotovo povsem izpraznil in počistil, da bo pripeka vroče svetlobe na vso moč legala na ravnino – kot vse tedne nazaj.

Stopil sem v sadovnjak; pod koraki je značilno zahrstela ožgana, napol že razpadla trava, in ko sem se ozrl naokoli, je bilo kot opustošenje: listje na jablanah, slivah in hruškah se je skrknilo in zvilo, jabolka so bila suha, in tista, ki so odpadala, piškava in drobna; slive so bile posinjele in ne večje od fižola. Nekaj sem jih pokusil in potem izpljunil – njihov sprevrženi okus se ni ujel s pričakovanjem v ustih. Plodovi so odpadali tudi z mladih jablan, zasajenih pred nekaj leti. Pravzaprav je vse uničeno, letina je šla po zlu, zgodilo se je, kar ni vpisano v redni program biološkega cikla. Kajti tudi tam malo naprej, po poljih, je krompir v pregreti prsti že končal, prav tako velike njive s koruzo, ogromne ploskve s sladkorno peso – pogorišča, kjer v rastlinju še vedno tli uničujoči žar vročine. Le tu in tam v mehki prsti ob Muri in Ledavi ali na senčnih jasih med gozdiči zeleno življenje še kljubuje pripeki – kot recimo tudi vinogradi nad Lendavo; tam je, kot sem medtem slišal, kot še nikoli doslej: na nizkih gričih iz globoke ilovice korenine še črpajo vlago za svoj klorofil in plodove; in toliko grozdja kot zdaj se na trte baje še ni navesilo.

Svetle meglice pa so se ves popoldan začuda vztrajno gnetle po nebesu in proti večeru so se v višavah nepričakovano nagrmadili debeli, temno modri oblaki, kot da bi se izzivalno borili proti jutranji vremenski napovedi, po kateri vročina ne bo popustila in dežja ne bo. A ostalo je pri izzivu, čeprav je nebo mestoma postajalo vse temnejše.

V poznem popoldnevu sem stopil iz hiše k ograji in se ozrl po vrtnicah v gredicah, kjer so jih sicer redno zalivali: nič, nič, zadnji rdeči, roza in beli cvetovi so se osipali, ostalo je nekaj popkov, a bili so zacvrtni in suhi, sicer gosta trava ob ograji pa je bila od sončnega smoda rjavo prepadla. Znova me je prešinilo, da mi oči lažejo, podoba rož in zelenja pa je normalna. A kako prisilno sem vnovič iskal izhod v sili! Nisem vzdržal in pozneje sem se spravil na kolo in mimo Trátnjeka, hiše na obodu Gomel, zavozil proti njivam, na kolovoz, s katerega se je pogled silovito razprl v dalj in šir, zgoraj pa se je razbočilo

orjaško ravninsko obzorje, a tudi tu vse zadelano, čeprav ne s kakšno enovito meglo, ampak z raztrganino kopastih in nevihtnih oblakov, ki kot da se niso nikamor premikali. Le če sem pogledal na levo, v smer proti Muri, je od njih začuda padal k zemlji širok trak dežja – na gosto razčesana zavesa naliva, ki ga je najbrž veter nesel malo napošev. Toda bilo je, kot da gledam fotografijo, ne živo sliko; ves svet v še vedno zelo toplem zraku je skrivnostno vztrajal v negibnem miru, le kdaj pa kdaj se je v tišino oglasil poljski ptič ali je po deželni cesti Turnišče–Črensovci zahropel motor. Čez nekaj minut je iz severne smeri, nekje od Gančan, prineslo zaradi razdalje oslabeli ritem domače muzike in nato glas popevkarice, a se besedila ni dalo razločiti. Šele naslednji dan bom pred turniško cerkvijo na deblu platane zagledal lepak, na katerem bo pisalo, da je dan prej v Gančanih nastopil bend iz Dalmacije ... Torej, zgoraj sumljive, a jalove megle in povsod mir, ki kot da je prihajal od negibnih prostranstev in uročil pokrajino tu spodaj: koruzišča, krompirišča, s sladkorno peso zasejana polja, strnišča pšenice in rži, ponekod še vsa v omlačeni slami, ki jo je kombajn odvrigel kot smet, metre in metre levo in desno od polj – tam je ležala raztresena, napol povožena od traktorskih gum, neraben odpad, izroččen nadaljnjemu mletju koles in v suho trohnenje, saj nikomur ni bila več v korist. Kolnik je bil videti povsem zanemarjen, nepospravljen, ob robovih so iz njega rasle ostre suhe trave, zdaj mrtev, zoprni plevel, zapisan le še svojemu razkroju. In vse kot v hipnozi od spokoja višin, ki so čakale večerni somrak.

Počasi sem vrtel pedale naprej proti cesti Turnišče–Črensovci, se vmes ustavljal in se oziral naokoli, kot da sem prvič sredi daljav, ki jih na vse strani odpira ravnina; kajti daljave se človek tu ne more navaditi; kadar koli jo začuti, je zmeraj “prvič”: kamor koli stopi in kakor koli daleč, se ne skrajša in ne zmanjša, do obzornice je, kamor koli gre, vedno enako daleč; njena skrivnost, ki si je ne more razložiti, ga ne pusti iz svoje pasti. Čutil sem njen fluid, a nemočno vodil misel drugam, predvsem na tisto, kar sem presenečen videl; da so ponekod koruzišča bila začuda bolj zelena, močnejša, visoka, a drugod nizka, zaostala, z zvitimi dolgimi, rjavimi listi, redko zasejana ali med rastjo odmrila zaradi neusmiljenega sonca. Enako krompir: v ravnih vrstah, z napol posušenim suhim biljem, ali kje v manjših redéh razvrščena pesa, ali spet strnišča, tu odkošena decimeter ali več od tal, tam nižje, izjemoma tu in tam tudi zgledno pospravljena, a zato drugod pomendrana od kombajna – in drugje že preorana in poprášena, z golo prstjo, ja, nagim licem, nezavarovano obrnjenim proti neprilikam žgoče toplote in vetrov, morda kdaj tudi nočnega mraza.

Sonce za oblaki se je moralo spustiti kednádi, ko sem se približal cesti Turnišče–Črensovci, kajti že itak z veliko megleno senco zastrti večer je za spoznanje potemnel: kot da bi se svod nad mano spustil na kolena in se približal ravnini. Nenadoma sem bil sredi tišine, ki je lastna daljavam, ko jih prvi somrak počasi jemlje vase, in spomnil sem se na Murnovo pesem o “dobravah, ki se mračé”. A razen njenega začetnega občutja mi ni bilo domače nič drugega; Murnove dobrave so zgolj zvokovno ličile na daljave, sicer pa so

prihajale iz drugega zemeljskega in človeškega sistema, in kot začaran sem bil obdan s tišino, ki je nisem zaznal le v sluhu, ampak dojemal tudi s kožo: dosegla je skrajni rob tistega, kar je sama pomenila, in bi se zdaj zdaj moralo zgoditi nekaj fenomenalnega: da bo iz nje stopil sam duh zemlje in razklenil njen misterij. A nič od tega. Globine miru pa ni več zmotil niti kak zapozneli glas škrjanca ali preplašenega murna. Kot da je vsej veliki ravnici onemelo grlo, morda v šokantni slutnji pred neznanim neurjem, ali ker so ji glasilke od neznosne suše morda že zdavnaj otrpnile. Obrnil sem kolo in se naravnal nazaj k naselju.

Gomle so ravninska vas in od tu – s kolesa – so videti kot široko razklenjena podkev, ki se z enim koncem, kjer je kapelica s pokopališčem, dotika deželne ceste, od katere sem pravkar obrnil kolo, z drugim pa konča na poljih, ki ga v velikem pasu ločujejo od vasi. Podkev naselja je najtanjša v sredini, kjer so hiše razvrščene v redko verigo, ki se potem na obe strani kopiči in debelí, grmadeč hiše ob hiše, zakrite v različno visoke krošnje drevja. Pri tem pa v duhu vendarle vem skoraj za vsako posebej, za marsikatero tudi, komu pripada. Kako prijazen občutek! A kljub vsemu tudi tik ob vasi ni bilo nikjer žive duše ne glasu. Šele ko sem prispel skoraj do vaške poti, se je iz notranjosti zaslíhal kratek pasji lajež, kasneje motor avtomobila, po dolgem presledku zamolkel udarec ob trd predmet in po novem presledku je mahoma začelo zvoniti avemarijo v kapelici pri pokopališču. Konec dneva! Tisti hip mi je na gole roke,

iztegnjene na balanco, čudežno rahlo priletelo nekaj kapljic dežja. Toda ali je to sploh mogoče? Urno sem pogledal kvišku, toda nebo, zdaj spet malo temnejše, ni bilo drugačno kot poprej – oblaki so se še zmerom zdeli jalovi, ne pa taki, ki obljublajo padavine in so zato sočni, obteženi z vlago, ki diši dol na ravnino. Ampak nisem se motil, kajti kapljice sem znova nežno začutil na koži, zdaj že prav razločne, prijetno mlačne, velike. Prvi hip sem pomislil, da se bodo usule vse gostejše, pa se niso, kar naprej so bile enakomerne, a vztrajne, kot da bi jih daljni Gospodar varčno odšteval ter obotavljaše spuščal iz svoje obubožane vodne kašče na zemljo. Tedaj sem pomislil, da morda v resnici sploh ne dežuje, kajti mahoma me je spreletelo, da kapljice padajo vzporedno z udarci bližnjega zvona – in torej zvon čutim na rokah v obliki dežja –, a v istem hipu sem že vedel, da padajo iz zenita in niso fantazma, fantazma je primera z zvonjenjem. Zvonjenje je bilo kratko, po meni pa je kar naprej poredko deževalo. Hotelo mi je odleči, kajti zajelo me je upanje, da se bliža konec suše. Tako nenadna odrešitev? Nasmehnil sem se in obšlo me je, da moram biti prizanesljivejši tudi do zvona: zvon z avemarijo je prinesel dež! sem mu priznal, in močneje pritisnil na pedale ...

A nikamor se mi ni mudilo. Nenadoma sem hotel biti čim počasnejši in sam na velikem delovišču ravnine, ožgani bogatiji Demetre, ki so jo ob tej uri zapustili ljudje in ptice. V skrivnostnem stiku z njo mi je bilo, kot da me njena ravnina kliče nazaj in žaluje za mojim obiskom, še več, zdajci se mi je celo zazdelo, da se mi je priključila na zadnji del kolesa in jo vlečem za sabo v vas, proti domu, kot da za noč tudi ona išče streho nad glavo in varno temo za pod zglavje ...

A tedaj me je zajelo: Demetra! Boginja žitnih polj! V spominu mi je v drobcih oživela njena vloga v zboru grških bogov, med katerimi je bila nenavadno simpatična: figura agrikulture, boginja, ki je po poročilih grške mitologije bila blage nravi in je v nasprotju s svojimi božanskimi kolegi, ki so kar tekmovali v okrutnosti do neposlušnih Zemljanov, celo s sovražniki le redko strogo ravnala. Zdaj bi kdo rekel: bila je zavetnica družine in kmetijska pospeševalka. Toda nekoč so njene svečenice mlade pare uvajale v skrivnosti zakonskega življenja, sama pa se je izkazala v svoji materinski skrbi za hčer, ki ji jo je ugrabil bog podzemlja Had: Demetra jo je iskala v raznih deželah in mestih, nazadnje pa ji je pomagal njen vsemogočni brat Zevs, po zaslugi katerega je bilo odločeno, da se hči Kora vrne k materi in ostane pri njej devet mesecev, tri pa vendarle mora prebiti pri Hadu kot kraljica Tartara, imenovana Perzefona. (Njen vsakoletni odhod v podzemlje naj bi simboliziral menjavo letnih časov, pri čemer naj bi tisti trije meseci bili zimski, ko življenje na poljih zamre.) Šele po tej rešitvi se je Demetra vrnila domov, a spotoma učila ljudi pobožnosti, posebej v elevzinskem templju, "na ravnici pri Rarusu pa sina tamkajšnjega kralja poučevala umetnosti poljedelstva in ga potem poučenega poslala po svetu, da bi ljudem posredoval znanje o pridelavi žit". Nekomu drugemu, ki jo je na poti prijazno sprejel, je podarila figovo drevo, ki ga dotlej v Atiki ni bilo, in ga poučila, kako naj ga kultivira. In domislil sem se še opisa, ki ga je o njej v nekem eseju podal

Pietro Citati: očaran od njene pojave ji je izkazal zaljubljeno pozornost, kot jo do mitskih podob izrazi redko kateri sodobni mislec ali pisec. Ko je nekoč v Elevzinu, piše italijanski avtor, prestopila prag neke hiše, se je vzravnala, se z glavo dotaknila oboka in napolnila vestibul z nadnaravno svetlobo. Naposled se je obrnila k ženskam, ki so jo sprejele, in rekla: "Sem presvetla Demetra, tista, ki bolj kot kdor koli prinaša nesmrtnikom in ljudem veselje in udobje." In njena figura je še rasla: lepota je žarela okoli nje, dišava se je dvigala iz njenega peplosa, njeni udje so se močno bleščali od luči in s sijajem napolnjevali stvari. Ženske okoli nje so bile polne spoštovanja in čaščenja.

Kako viteško in ljubeznivo – pravljica, ravno pravšnja za ta pretopli, ja, prevroči večer na podeželju! Ko sem privrtel kolo do doma, so moji stali že v polmraku pred hišo in bilo mi je, kot da sem se prestavil v čas starodavne bukolike; seveda je tedaj iz oblakov že prenehalo kapljati, in seveda smo rekli, da dežja sploh ni bilo; govorili smo o vaških dogodkih, suši in rasti in rastlinju, dozdevno neznansko sproščeni, kot da nam bližnja moč zemlje kljub vsemu napaja voljo po novem upanju. Vendar se mi spomin na Demetro ni pustil pregnati, čeprav sem misli nanjo spodrival z besedami o vsakdanjiku, o katerem je tekel naš klepet. Naposled sem se spomnil, da je veliko kasneje marsikje v krščanskem svetu njeno podobo nadomestila "srpna Marija" – Jezusova mati, ki so jo častili in jo častijo še danes tudi po nam bližnjih vaseh, saj so nekatere vaške kapelice posvečene njej: v času žetve se njej na čast in v priprošnje domačinom še zdaj odvijajo proščjenja, ki so stoletja bila največji vaški praznik. Prav Marija je bila za to vlogo najbolj idealna: božja mati kot zaščitnica žitnih polj, s katerih je prihajal kruh za ljudi v pravem in prenesenem pomenu – v slednjem, ker so iz žitnih mok pekli hostije, ki so pri mašni daritvi predstavljale in predstavljajo Kristusovo telo.

Dolgo smo, naslonjeni na nizko hišno ograjo, govorili in se šele v trdi temi odpravili v kuhinjo in večerjali. In vse je bilo kot že dolgo ne. Mati nam je po večerji postregla z zavitkom, pravkar pečenim v veliki kvadratasti tepsiji, iz katere smo si nalagali v izobilju, ki ga ni hotelo biti konec. Kot da je tepsija sama velika žitna njiva, ki se je prestavila na našo mizo ... Vse se je namreč zdelo pomnoženo ter pomirjeno – pomnoženo in blagoslovljeno, ker smo se čez dan tako previdno zaklinjali proti suši in rotili dež, pomirjeno, ker že toliko časa nismo skupaj preživljali večera? Ne vem, delovalo je kakor mali čudež. Gledali smo se in se smejali, vsakdo je z lahkoto rekel kaj nenavadnega, kot da bi to že dolgo bilo pripravljeno in v podobi besede postavljeno na dosego jezika: naša čustva so ga odstirala, čas pa, ki je tekel, izgovarjal, kot da se igra.

Tudi ne vem, ali smo se tedaj, ko je začelo deževati, tega že tudi zavedali; gotovo pa nismo slišali začetnih posamičnih kapelj, ki so padle ob šipe ali zunaj na krošnje – a ko smo docela nepričakovano zaznali govorico dežja, smo hipoma onemeli, se spogledali in se nato gledali z neizgovorjenim vprašanjem, ali se ne motimo. Ne, nismo se! Nemi smo poslušali, kako so onstran odprtega kuhinjskega okna čedalje hitreje tolkle po listnatih krošnjah naših jablan in se

množile, dokler jih dež ni vzel vase in se razširil v zmerno pršenje, ki potem ni nehalo ves čas našega bedenja.

Z Boštijem sva se prva ovedla, začela igrati šah in le posredno vleči na ušesa sanjsko muziko od zunaj; drugi pa se niso mogli iztrgati iz presenečenja in so strahoma napenjali ušesa ter upali v tistem narobešnjem upu: ah, saj ne bo padal, zdaj zdaj bo nehal ... Toda deževalo je vztrajno in nepretrgano; midva sva se po četrti igri naveličala in figure pospravila, a padalo je kot na začetku. Tedaj smo se ne vem že katerič spogledali in se spet posmejali, kot da temu ni moč verjeti. Malo pred polnočjo smo se odpravili k počitku, toda še naprej je deževalo v tistem enakomernem, toliko slišnem tempu, da smo zatrdno vedeli, da nas čuti ne varajo. Bil sem že pod odejo v mali sobi z lesenim stropom, ko sem mahoma skozi okno, ki je gledalo na sosedov sadovnjak, zaslišal isti poltihi šum, ki se je oglašal v kuhinjo, a ki je zdaj prihajal s sosedovega drevja – enako kot prej z našega, čeprav tega po velikosti ni bilo moč primerjati. Kako je mogoče, da ni drugačen, večji, kot bi glede na število in velikost sosedovih dreves bilo pričakovati? Mar počasi že ponehava? Ali pa je mar tak, enak kot v kuhinji, ker prihaja k nam in k sosedom iz istega oblaka ...? In njegov šum prodira skoz poroznost lesenega stropa kot svetloba skozi steklo? Nepredstavljeni čar je zajel toplo temo in zaspal sem, kot da me je vzel dež, ki je šumel in šumel, od žlebov pa je začelo curljati, kakor da se nikoli ne bo ustavilo. Zbudil sem se najbrž dosti kasno, a šumelo je še vedno enako precizno – in vnovič me je pobral spanec, ko pa sem se še enkrat prebudil, je dež še delal svoje, da me je hipoma prešinilo, ali ne sanjam: ali mar po tolikšni suši in žeji prsti ni vse le prisluh zaradi vročice speče ravnine? Ne, ni bil prisluh in prepričan sem bil: pada neskončno uvidevno, in kar slišal sem, da pada, kot pada voda iz oblakov – četudi tolče kaplja ob kapljo, je brez lastnega glasu, šum nastaja zaradi drevja, ne dežja.

Ko sem zjutraj še pred osmo stopil na dvorišče, je še zmerom rahlo deževalo. Le da se je iz osrednjega žleba zlivalo na s šodrom nasuta tla in pri tem škropilo in se oglašalo z zvoki, govornimi od peščenjaka. Od krošenj obeh velikih jablan je mezelo, v zraku drgetalo vodeno nitje, vse do oblakov se je delala rahla meglica, in kamor mi je segel pogled, vse je bilo v tankem dežju.

Ponehavalo je šele precej pozneje, proti deseti, ko sem mater odpeljal k deseti maši v turniško cerkev. Asfalt do nje je bil moker in v kolesnicah mestoma zalit z lužami. S fiesto ne maram hitre vožnje in prehititi me skoraj vse, kar vozi za mano. Posebej na ravnem; tu si vzamem svet pod drobnogled in pogledu naprej kradem tudi pokrajino ob straneh. Zlasti zdaj, ko je ravnina nenadoma spremenjena, vsekakor pa drugačna kot včeraj. Oblaki, iz katerih, kot je opaziti na vetrobranu, še malo rosi, so stisnili prostor niže k zemlji, zrak se zdi v novem agregatnem stanju, zasičen z vlago, s katero se je gostil več kot pol noči, in od soparnih meglic, ki se že dvigajo iz prsti: ves je zabrisan in moten. Pravim, da je móca storila svoje, in ne vem kolikič že zadovoljno ponovim, da je ponoči prišla odrešitev. Mati veselo pokima, kot so bili davi

doma dobro razpoloženi tudi drugi, a reče: "Ampak vlage je več v zraku kot v zemlji." Presenečeno ugovarjam in se ne strinjam, ona pa brž popusti, češ "saj imaš prav", a hitro uvidim, da o tem ni prepričana, toda zaradi tega se moje zadovoljstvo nad padavinami ni skalilo. Za nama je dobra polovica od tistih dveh kilometrov od doma do cerkve. Vtem ko naju prehitvajo hitrejša vozila, fiesto oškropijo in zavijejo v oblaček meglice, da sva za nekaj sekund brez razgleda, nakar opaziva, kako nekaj deset metrov pred nama od njih brizga deževnica, kot da bi voznik in njegov sopotnik veselo pljuvala iz avta. Vesela že zaradi nočne rose? – Smejeva se.

K cerkvi sva prispela med zadnjimi; pločnik od Irenine gostilne dalje je bil kot poplavljen z avtomobili, le tu in tam je kdo hitro korakal naprej. Na ploščadi pred cerkvijo sta tu in tam stala le še kaka moška v pogovoru, drugi so bili že vstopili in čakali. Ko sva se napotila k velikemu portalu, je od široko razkriženih vej platane kapljalo, toda zvon v obnovljenem stolpu je še molčal. Zazvonilo je, ko sva bila že notri.

Zajetna notranjost je bila polna ljudi, ko pa je iz zakristije prišel duhovnik, so zapeli, spremljani od orgel na koru. Čez nekaj hipov se je začela maša, tisti nabolj mistični obred krščanstva, ki mu skozi dva tisoč let prisostvujejo množice, toda kdo ve ali ga dojemajo, celo prek svojih najobčutljivejših posameznikov, kakršen je v resnici. Začuda je v literaturi skozi toliko stoletij le malo sledov, ki bi pričali o njegovem bistvu. Še največ jih je v glasbi – tu je ustvarjenih nekaj naglobljih skladb, kar jih pozna umetnost. Bo kdaj napisana literarna Missa solemnis?

Maša ima kajpak več sestavnih delov, njen najsvetejši trenutek pa je povzdigovanje; poenostavljeno rečeno, simbolizira Kristusovo smrt in odrešenje človeštva; nekoč so verniki klečali ves čas njegovega trajanja, zdaj ne več, saj stojijo in stojé in molče spremljajo duhovnikove kretenje in molitve, ko med navajanjem Kristusovih besed med zadnjo večerjo, obrnjen k vernikom, dvigne kvišku kruh v podobi hostije, ki je simbol Kristusovega telesa, in se zvonovi v stolpu oglasijo, z malim zvončkom pa pozvoni tudi ministrant – in nato enako stori s kelihom z vinom kot podoba Kristusove krvi, kelihom, ki ga prav tako dvigne kvišku. S tem je eden od vrhuncev maše zaključen; sledi obhajilo, pred katerim duhovnik zaužije hostijo in izpije vsebino keliha – vino, zdaj spremenjeno v Kristusovo kri.

Med obhajilom pristopajo k mašniku verniki in vsak prejme hostijo, zdaj spremenjeno v Kristusovo telo, da jo zaužije – uživanje Kristusovega telesa pod podobo kruha, tj. hostije, je zagotovilo večnega življenja, tj. vstajenja od mrtvih oziroma življenja po smrti. Obhajanje spremlja skupno petje in orgle, s čimer se slovesno in radostno bliža koncu tudi maša.

Če pri tem odmislim nepopisni religiozni doživljaj, ki ga kronist lahko samo slutí, je izredna že preobrazba zemeljske v duhovno hrano. Predstavlja jo kruh, osnovno, vsakdanje živilo velikega dela človeštva (vsaj do najnovejših časov), toda kruh vendarle ni narejen iz plodov katere koli rastline, marveč iz rži

oziroma pšenice, ki sta med poljskimi kulturami nekaj kraljevskega. Toda začuda opisov teh rastlin, razen poljudnoznanstvenih, ni, kaj šele, da bi v hierarhiji toposov zasedali mesto, kot ga ima, na primer, vrtnica; v vsakdanji govorici in praktičnem svetu se sicer za njune plodove veliko uporablja sintaga o "medenem pšeničnem klasju", "zlatem zrnju" itd., a to je menda že vse – kot da bi pomasovljena, skozi tisoče let vsakodnevna uporaba tega zrnja odvzela človeku prostor za ustvarjalno domišljijo. Kako narediti portret pšenice, rži, teh ne le zaradi izbire za sredstvo tudi nebeškega preživetja, ampak po svoji biološki pojavi nadvse elegantnih, v svojem vedenju presunljivih zelenih bilj? Mogoče je moj občutek nastal vzvratno, potem ko sem se dodobra informiral o rajskem pomenu žita, ne pa ob prvotnem pogledu nanj: na to kulturo, ki kot da si dandanes zaradi svoje domala vsepovsodne prisotnosti ne prisluzi več človeškega pogleda. Toda vseeno, glejte posevek rži ali pšenice v zgodnji pomladi, ali še raje kasneje, preden se oklasi – ali še bolje, ko zacveti in jo veter zaniha v dolgem valu! Val beži čez širno njivo, njeno bilje se gibko upogiblje in sklanja skoraj do tal, a kakor hitro je nagli piš mimo, se dvigne in postavi pokonci kot na ukaz skupne zavesti. A komaj se zravnava, je nad njim nov zračni sunek in kmalu lahko gledaš, kako se vsa gosta biomasa igrivo premajava in razgibava, njeni valovi pa prehajajo in zajemajo posevke naprej v ravnini, ki se nikjer ne neha, da začutiš, kako se je v njej zbudila in zagnala na pot skrivnostna

energija, ki se tako izrazito ne pojavi v času nobene druge poljščine. Kajti to je čas opravevanja ali čas žitne ohceti, spočetja človeškega kruha, ko se vsaj za hip zazdi, da je ravnina v formi svojih daljav in višin, barv flore in neba v prvi omotici zavesti, ki bo dozorela v svoj smisel čez kaka dva meseca, ob žetvi. Tedaj je ravnina že v drugem vizualnem oblačilu, kot da bi se zamenjalo njeno nebesno znamenje in – v srečnih okoliščinah – vroča strnišča marsikomu še potem, ko so pospravljena, dišijo po presnem kruhu.

Že med mašo se je zunaj moralo zjasniti, kajti po njej naju je pred cerkvijo zajel sončni blišč, ki se ga oči dolgo niso navadile. Ljudje so se rokovali in pozdravljali, saj so prišli iz vseh farnih vasi in se med tednom niso videli. Vtem sem na deblu velike platane opazil tisti lepak z vabilom v Gančane na včerajšnji koncert dalmatinskega benda. Tedaj me je obšlo, da tista muzika ni bila tako tuja, kot bi sodil glede na oddaljenost, od koder je prišla. Fluid morja, ob katerem je najbrž nastala, je v skrivni zvezi s fluidom, ki ga oddaja ravnina, čeprav preštevilna njuna eksistencialna obeležja med sabo niso primerljiva. Morda mi zato dalmatinski melos učinkuje na ravnini tako sentiš, domače ...?

V fiesti pa sva se spet zagovorila o suši in vročini. Pravzaprav sva samo nadaljevala pogovor, ki se je na ploščadi razpletel med obiskovalci maše: dež je ponehal in oblaki so se razkadili, velika hica pa je obetala biti večja kot včeraj. "Aja, ampak padavin je vseeno bilo izredno veliko," sva se tudi midva šalila, ko naju je fiesta počasi že vijugala med pešce, ki se jim je bilo treba izogibati, malo naprej pa previdno prehitevati kolesarje. Ko sva bila zunaj naselja, je sončno kroglo mahoma zakril samotni oblaček, kot da bi ji ga kdo na silo pritisnil na obraz, vročina se je hipoma zmanjšala celo v avtu, naju pa hkrati navdala z mislijo, da bo čez minuto ali še prej, ko bo sonce znova prosto, zapeklo močneje in globlje. Ja, sinočnja moča je bila zgolj podnet novim zubljem, ki bodo oplazili ravnino.

Zdaj je sijala v čisti rjavi barvi in v prvem hipu bi rekel, da je bil čas jesenski. A seveda ni bil; ravnina bi tedaj morala zbujati znani občutek otožnosti, jata škorcev pa, ki bi se pognala s prosenega strnišča, veliki praznini zapuščati rano, za katero bi se zdelo, da se ne bo nikoli zacelila. Ne, to ni bila jesen, posoda umirajoče mirujočega časa; bil je tuj, surov, ja, ubijalski čas, pregnal je avro ravnine ali tisto, kar v zvezi z ravnino komu vzklicuje bodisi globinska ekologija ali sled transcendence. Je tako samo začasno, za krajše obdobje? Bodo pozneje, znova v normalnih okoliščinah, njene življenjske forme – ob tem, da bodo še naprej vir vsakodnevnega trpljenja, ki ga prinaša vsakdanost – tudi posode njenega biotopa, ki bo govoril šifriran jezik nadresničnosti?

Neznanska je pojavna moč ravnine. Neverjetna raznolikost njenih sugestij. Za nekoga je planet samoutemeljujočega se smisla, za drugega odločilni eksistencialni preskus biti. Brodskemu pomeni smrt. Handke jo v nekem spisu spravlja v zvezo z molitvijo; če odmislim kontekst, v katerem jo je zaznal in zapisal, je misel izjemno tankočutna, saj je ravnina pogosto tudi simbol krotkosti in ponižnosti, s katerima služi in rabi svojim lastnikom, in s svojimi daljnimi horizonti "razprta v molitev". Teza je nemara pregnana, toda dejstvo je, da je

prav na ravnini prvotna domovina žit, njihovo zrnje je bilo vsaj zahodnemu človeku najvažnejši vir prehrane, v simbolnem smislu pa je postalo kruh duše in večnosti. Sicer pa so žita nedvomno še naprej znamenja ravnine; ta je izbrana za njih rastje, bolje, produkcijo. V figuralni določenosti lahko še naprej opominja na presežne mere bivanja. Toda dandanes zemlja ne rodi več, ampak producira. Odmanjkali in odmrli so namreč orač, sejalec, žanjec, najbrž tudi mlinar in celo pek. Nadomestili so jih inteligentni stroji razvoja, ki so pretrgali starodavno družbo človeka in žita. Pretresljivi van Goghovi čevlji, v katerih je Heidegger našel enega izmed ključev za razlago filozofije umetnosti ("V njih drhti nemi klic zemlje, njen tihi dar zorečega žita ..." itd.), so z njimi vred odpotovali z živega prizorišča tubiti. Šopki klasja pa, ki jih po ravninskih pokopališčih na nagrobne plošče kamnoseki vrezujejo predvsem ob imena pokojnic, učinkujejo kot spomin na nevrnljivo.

Glede na razdaljo od turniške cerkve do gomelske kapelice in od tam do doma sva se vozila dolgo. Prebesedila sva ravnico in njeno suho, trohneče bilje in uživala, ko sva zrla na razprto podkev Gomel, ki sva jo zdaj imenovala – v maniri šal o dežju – zlato verižico, pripeto ne na banalno cesto Turnišče–Črensovci, ampak okoli vratu zemlje, ki je pripadala Gomelanom. Ko sva se naposled pripeljala domov, so naju vpraševali, ali so naju po maši zaprli v cerkev. Seveda sva temu pritrjevala, rekla pa tudi, da naju je na poti nenadoma ustavil obilen naliv, ki je planil na zemljo iz edinega oblaka, ki ga še ni razkrojila vročina. A to ni več delovalo smehotvorno. Menjali smo temo pogovora.

Ker je bilo do kosila še pol ure, sem se odpravil proti Trátnjeku in od tam zavil na kolovoz, po katerem sem včeraj kolesaril. Nad mano se je razprl razgled, kakršnega menda še nisem doživel. Zrak nad mano je bil čist, najbrž umit od dežja, kot je umit po velikih nevihtah in je modrina videti kakor kristal kozmične palače. Toda kljub temu ni bilo tako; čist je bil le nad mano, stran od mene, proti obzorju pa se je zgoščala koprenasta meglica, kot da bi orjaška, nevidna centrifuga gnala k obzornici oblake in mrč, prah in nesnago, ki so se v zraku nabirali dolge dneve, v višavi pa kot da se je odprla kupola kozmosa z blestečo jasnino, ob kateri me je zajel občutek, da je centrirana name. Ko sem se čez deset minut vračal v vas, je bil občutek enak – da je njegovo nadglavišče nad Gomlami. Je nadglavišče potovalo z mano? Ja, več kot paradoksen občutek, saj vsakdo tod ve, kako je z vesoljem, v katero je Najvišji spravil vso neskončnost svojega stvarstva: v srečnih trenutkih ti podari prepričanje, da si točka njegovega izvora ...

Kmalu po kosilu sem se odpravil v Ljubljano. Poslavljalni smo se dolgo in nič ni pomagalo, če smo govorili eno, mislili drugo. Naša čustva so vrela na dan. Še ko sem bil v fiesti in po polževo peljal mimo hišne ograje, smo si mahali in metali znake slovesa. Samo mati je na verandi stala brez gibov, a se je smehljala, zdelo pa se mi je, da se njena polt blešči od sonca in modrine, kakor se doslej ni, in pogleda dolgo nisem mogel odtrgati od nje.

Tedaj nisem vedel, da je bilo to zadnje poletje z njo.